

Ana Perović

Podoba islama v osnovnošolski poeziji za tretje vzgojno-izobraževalno obdobje

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

PODOBA ISLAMA V OSNOVNOŠOLSKI POEZIJI ZA TRETJE VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO OBDOBJE

Ana Perović

Osnovna šola bratov Polančičev Maribor, Maribor
ana.peroviceva@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.40.327-333

Prispevek preučuje reprezentacijo islama v osnovnošolski poeziji v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Najpogosteje brani besedili, v katerih srečamo motive iz muslimanskega sveta, sta *Turjaška Rozamunda* Franceta Prešerna in *Čaša nesmrtnosti* Antona Aškerc. Cilj književnega pouka je umeščanje besedil v kulturni kontekst. Prispevek bo pokazal, kako uspešni smo pri tem. Med osmošolci je bila izvedena raziskava sprejemanja in dojemanja islama, kot ga prikazujeta omenjeni besedili.

podoba islama, poezija v osnovni šoli, medkulturnost, *Turjaška Rozamunda*, *Čaša nesmrtnosti*

The paper examines the representation of Islam in primary school poetry in the third educational period. The most frequently read texts in which we encounter themes from the Muslim world are *Turjaška Rozamunda* (Rosamund of Turjak) by France Prešeren and *Čaša nesmrtnosti* (Glass of Immortality) by Anton Aškerc. The learning objective of literary lessons is to deal with texts in a cultural context. The article shows how successful we are at achieving this. A survey of acceptance and perception of Islam as shown in the texts was conducted among the eighth graders.

the image of Islam, primary school poetry, interculturality, *Turjaška Rozamunda* (Rosamund of Turjak), *Čaša nesmrtnosti* (Glass of Immortality)

1 Uvod

V *Beli knjigi o izobraževanju* (2011: 44–45) beremo, da je treba v šolski sistem vključevati prvine globalne vzgoje. Razvijanje medkulturnosti ustvarja proces razumevanja in spoštovanja različnih kultur, hkrati pa posameznike usmerja k preseganju predsodkov. Priseljevanje učencev iz drugih držav je intenzivno. V obdobju prilagajanja se posvečamo premagovanju jezikovnih barrier, pozabljamo pa na to, da morajo otroci preseči kulturne razlike. Do tega lahko pride šele, ko razumejo kulturo, v katero so se priselili, in ko je razumljena tudi njihova.

V Slovenijo se priseljujejo učenci iz držav, kjer je ena od ver ali prevladujoča vera islam. Pomembno je torej, da pri vzgojno-izobraževalnem procesu osvetlimo vidik verske raznolikosti in učencem približamo kulturne posebnosti muslimanskega sveta. Učitelji bi morali biti kritični do obstoječih učnih načrtov in gradiv, v katerih se pojavljajo stereotipi, predsodki in primeri diskriminacije (Vižintin 2014: 82–83).

Morebitne stereotipne podobe muslimanskega drugega morajo učitelji prepoznati in jih izkoristiti kot izhodišče za pogovor o nestrpnosti in predsodkih.

2 Učni načrt za slovenščino (2018) in medkulturnost

Krakar Vogel (2011: 272–273) opaža, da najbolj organizirane možnosti za razvoj kulturne in medkulturne zmožnosti omogoča formalno izobraževanje, in pripisuje pouku slovenščine pomembno vlogo pri kulturnem ozaveščanju, saj pri urah otroci obravnavajo vsebine, ki izgrajujejo njihovo medkulturno identiteto. Predvsem pri pouku književnosti lahko učitelji uporabimo besedila kot odraz pretekle ali sedanje družbene realnosti. Blažič (2005: 35–36) piše, da literatura z večkulturnimi poudarki pozitivno vpliva na osebno rast in dviguje splošno zavest.

Osnovnošolski učni načrt za slovenščino (v nadaljevanju UN) učitelje zavezuje k razvijanju medkulturnih kompetenc in ozaveščanju o večkulturnosti. Pomemben cilj pouka slovenščine je umeščanje besedil v časovni in kulturni kontekst (UN 2018: 8). Učni pogovor bi moral potekati tako, da učenci s pozitivnim razmerjem do materinščine, slovenščine in drugih jezikov razvijejo spoštljiv odnos do drugih narodov (UN 2018: 64–65).

Skladno z učnim načrtom moramo osnovnošolski učitelji učence medkulturno opolnomočiti s podajanjem znanja o etničnih, narodnih in verskih skupinah. Meje med »našim« in »drugim«, ki so lahko meje med krščanskim in muslimanskim, se ne zarisujejo zgolj zaradi stereotipov iz preteklosti, temveč so zlasti posledica nepoznavanja islamske vere danes. Če do posamezne skupine ljudi gojimo predsodke, praviloma o njej malo vemo ali razpolagamo samo s poenostavljenimi, netočnimi, popačenimi informacijami (Svetina 2012: 31).

3 Podoba islama v osnovnošolski poeziji v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju

V slovenski književnosti že od ljudskega izročila dalje najdemo prvine kulturne, verske in jezikovne raznolikosti (Blažič 2005: 36–37).¹ Ko govorimo o reprezentaciji islama v osnovnošolski književnosti, moramo omeniti Jurčičevega *Jurija Kozjaka* (1864), ki otrokom odstira pogled na obdobje turških vpadov. Podoba postavnega in plemenitega janičarja, ki se nazadnje obrne h krščanstvu in slovenskim koreninam, je idealizirana. Jurij se Turkom upre in zavrže islam. Mladi bralci se najverjetneje poistovetijo z zmagovalcem.

Golež Kaučič (2019: 211–230) ugotavlja, da se je negativna podoba muslimana ali Turka iz folklorne in literature 19. stoletja do neke mere spremenila, ko je pesnik Anton Aškerc konec 19. stoletja obiskal muslimansko okolje, a je bila negativna podoba muslimanov še vedno prevladujoča.

1 Hladnik (2005: 13) ugotavlja, da sta slovenski zgodovinski roman in zgodovinska povest nenehno tematizirala odnose med »našim« in »njihovim«. Tujci so prevzemali vloge negativcev.

V iskanju (objektivne) reprezentacije islama v osnovnošolski književnosti v UN (2018), ki določa književnike, ki jih učenci morajo poznati, na seznamu obveznih besedil nismo našli takšnega z motiviko islama. Med priporočenimi književniki sta France Prešeren in Anton Aškerc. Najpogosteje brani pesnitvi omenjenih pesnikov z motivi iz muslimanskega sveta sta *Turjaška Rozamunda* (1832) Franceta Prešerna in *Čaša nesmrtnosti* (1885) Antona Aškerc.² Besedili zrcalita različna koncepta upodabljanja islamske motivike. Osnovnošolci se v osmem razredu pri pouku zgodovine seznanijo s temo turških vpadov v Evropi in s posledicami islamizacije,³ kar učiteljem olajša medpredmetno povezovanje.

3.1 France Prešeren: *Turjaška Rozamunda*

France Prešeren je že v *Sonetnem vencu* (1834) nekaj verzov namenil dobi turških vpadov. Svarilne besede o krvavih bojih in »ropanju Turčije« krepijo kulturni spomin o narodnih sovražnikih (Hladnik 1994: 253; Voje 1996: 91).

Večkulturne prvine se vpletajo v več Prešernovih balad in romanc.⁴ Za pričujoči članek je relevantna *Turjaška Rozamunda*. Ostrovrhar na pobudo zaročenke Rozamunde odjezdi v Bosno. Motiv odhoda je dvojen. Junak naj bi preveril, ali je v Bosni res dekle, ki v lepoti prekaša slovensko rožo deklic, jo ugrabil kot vojni plen ter osvobodil rojake turškega jarma. Ostrovrhar se v lepo muslimanko zaljubi, ona se pokristjani⁵ in lahko se poročita.

Iz *Turjaške Rozamunde* se oglašča zgodovinska izkušnja turških vpadov in podoba zaslužjenih rojakov v bašetovem gradu, a tuje ne prihaja na slovensko ozemlje kot sovražna sila, temveč kot prelepa talka, ki nikogar ne ogroža, saj je ogrožena sama. To, da je junak z neizpodbitnim etosom izbral deklico tuje vere, bralcu pošilja pozitivne signale o muslimanskem drugem. Manj spodbudno je, da v romanci pesnik krščanstvo imenuje »vera prava« in da šele Lejlin krst odpira pot do ljubezenske sreče. Motiv osvoboditve kristjanov ni osrednji, zato je boj proti muslimanskemu drugemu kot nevarnemu in agresivnemu manj očiteno.

Podoba Lejle je prej pozitivna kot negativna. Deklica je lepa in pripravljena priznati, da je krščanstvo prava verska izbira. Namenjena ji je ponižna vloga, saj se zdi, da katehezo in krst sprejme prostovoljno. Učenec pa bo vendarle razbral, da je Lejlin položaj drugačen od Rozamundinega. Lejla je moškimi (bratu in Ostrovrharju)

- 2 V *Katalogu potrjenih učbenikov* za 8. razred osnovne šole najdemo štiri enote, ki vsebujejo umetnostna besedila. V berilu *Dober dan, življenje* (Mladinska knjiga) in v elektronskem učbeniku *Slovenščina 8* (Zavod RS za šolstvo) najdemo tako *Turjaško Rozamundo* kot tudi *Čašo nesmrtnosti*; v berilu *Spletaj niti domišljije* (DZS) najdemo zgolj *Turjaško Rozamundo*; v berilu *Novi svet iz besed 8* (Rokus Klett) teh besedil ni.
- 3 V učnem načrtu za zgodovino (Kunaver idr. 2011) je obvezna tema Spremenjena politična in verska podoba Evrope, katere cilj je obravnava islamizacije Balkana ter pojasnjevanje posledic turških vpadov; ena od izbirnih tem je Življenje v osmanski državi (prav tam: 17–18).
- 4 Igor Grdina (2012: 67–90) piše o podobi židovstva v romanci *Judovsko dekle* (1845).
- 5 *Turjaška Rozamunda* je poleg *Krsta pri Savici* (1836) edina Prešernova pesem z motivom krsta. V njej je prvokrat uporabil motiv boja krščanskega junaka s poganskimi (turškimi) sovražniki (Zaplotnik 2004: 45–46).

podrejena, Rozamunda odločitve sprejema sama (moškimi celo ukazuje). Kljub temu je za obravnavo pri pouku pesem primerna, saj ponuja možnosti medpredmetnega povezovanja. Pri obravnavi pojasnimo povezavo med Bosno in Turki/Osmeni ter učencem odstremo tančico zanje težko razumljivih verskih konfliktov v Bosni v sodobnejšem času. Hkrati romanca podira predsodek o muslimanskem/turškem drugem kot o tistem, ki uničuje, ugrablja, vsili svojo vero, saj lahko vsa ta dejanja pripišemo slovenskemu vitezu.

3.2 Anton Aškerc: *Čaša nesmrtnosti*

Aškerc je z obiskom muslimanskega okolja podoba islama v slovensko književnost zarisal drugače kot slovenski književniki pred njim.⁶ Zaradi časovnega odmika od obdobja turških vpadov, preučevanja korana in osebne izkušnje z islamom je lahko v slovensko poezijo 19. stoletja vpeljal pozitivnejšo podobo muslimanskega drugega (Golež Kaučič 2019: 211, 220–223). Pohvalil se je celo, da je bil prvi slovenski pesnik v džamiji (Boršnik 1946: 373).⁷

Aškerc je princa Abduramana oblikoval po zgodovinski osebi (kalifu Abd-ar-Rahmanu III.). Zgodovinsko ozadje je učencem zemljepisno in časovno oddaljeno.⁸ Z omenjeno distanco je lahko Aškerc islam predstavil objektivneje. V pesmi muslimanski drugi ne vstopa na slovensko etnično ozemlje in ne ogroža krščanstva. Emir je častihlepen, a v večji meri izkazuje pozitivne značajske poteze, npr. poduhovljenost in odločitev za dobra dela. Pesem ima izrazito idejno noto, ki je brezčasna. Sporočilo, da si nesmrtnost zaslužimo z dobrimi deli, lahko povežemo z Vodnikovimi verzi iz *Dramila*, ki ga učenci spoznajo v 8. razredu. Univerzalnost te ideje presega versko opredelitev, zato lahko pritrdimo ugotovitvi, da je v pesmi Aškerc tematizacijo islama uporabil le kot možnost upovedovanja lastnega filozofskega prepričanja o življenju in smrti, ne pa kot propagando ali kritiko islama (Golež Kaučič 2019: 220).

O muslimanski veri v pesmi *Turjaška Rozamunda* ne izvemo veliko več od tega, da jo mora Lejla zamenjati za krščansko, Aškerčeva pesem pa je v tem pogledu bolj informativna. Mladi bralec izve, kaj je koran, kaj so sure, kdo so emirji, derviši, kalifi idr. Muslimanstvo v romanci ni prikazano stereotipno, saj tema pesmi ni verska ali zgodovinska.

6 V Aškerčevem opusu najdemo lepo število pesmi z motivi iz muslimanskega sveta, npr. *Dvorski norec*, *Brodnik*, *Vaška lipa*, *Sopotnik*, *Mohamedanki*, *V Husrev-begovi džamiji*, *Mujezin*, *Na mohamedanskem grobišču*, *Na Kale-mejdanu*, *Na hribu Bulgurlu*, *Na vrtu pred Hagijoj Sofijoj*, *Haremski roži*, *Po Bosporu*, *Selamluk*, *Firdūzi in derviš*, *Našli so rokopise*, *Bazarska parabola*, *Mirza*, *Kaznovani paša*, *Bajramska legenda*, *Janičar* idr.

7 O Aškercu kot popotniku in njegovem pogledu na islam, ki se zrcali v njegovih delih, pišejo podrobneje tudi Žerjal Pavlin (2005: 409–426), Kos (2006: 23–72), Baskar (2012: 127–144) idr.

8 V učnem načrtu za zgodovino je v poglavju Cilji in vsebine za 6. razred ena od izbirnih tem obravnava značilnosti arabske kulture, učenci analizirajo vzroke konfliktov Evrope z arabskim svetom (Kunaver idr. 2011: 14).

4 Raziskava

V raziskavi, s katero smo želeli preveriti razpoznavanje, presojanje in sprejemanje motivno-tematskih vidikov islama v dveh književnih besedilih, je sodelovalo 41 osmošolcev. Odgovarjali so na 18 vprašanj izbirnega in odprtega tipa. V vprašanih smo se izogibali sugestivnosti in stereotipizaciji, prav tako vprašanja niso žaljiva do otrok islamske veroizpovedi.

Na vprašanje, s katerim umetnostnim besedilom, ki smo ga v tekočem šolskem letu obravnavali, se lahko najbolj poistovetijo, jim je najbližje oz. vseč, sta med osmimi ponujenimi besedili le dva izbrala *Turjaško Rozamundo*, en učenec pa *Čaša nesmrtnosti*. Odgovori nas niso presenetili, saj je *Čaša nesmrtnosti* za osmošolce precej zapleteno besedilo tako zaradi jezika kot tudi zaradi ideje, ki jo otroci razberejo šele ob učinkoviti šolski interpretaciji.

Na vprašanje, kateri letos obravnavani besedili vsebujeta motive in teme iz muslimanskega sveta/islamske vere, je 13 učencev le-te razbralo v obeh pesmih, 20 učencev je motive islama razbralo zgolj v *Čaši nesmrtnosti*, pet pa le v *Turjaški Rozamundi*, trije odgovori so bili neustrezni. 38 učencev je znalo povedati, kateri osebi muslimanske vere nastopata v književnih besedilih. Otroci so v pesmi *Čaša nesmrtnosti* večinoma pravilno razbirali pojme iz muslimanskega sveta. Najpogosteje so kot odgovor zapisali besede *koran*, *Alah*, *sura*, *turban*, *kališ*, *derviš*, *emir*. Med odzive se je pomešalo nekaj muslimanskih imen in arhaizmov ter učencem manj znanih besed, ki pa niso v povezavi z muslimanskim svetom. Samo dva učenca nista znala odgovoriti na vprašanje, kaj je koran.

Naklonjenost pesmi *Čaša nesmrtnosti* izkazuje dobro razumevanje sporočila in prevladujoče mnenje učencev, da se z njim strinjajo. Kar 31 otrok je sporočilo ustrezno razbralo, vsi pa so se s sporočilom strinjali. Slabše razumejo sporočilo v povezavi z islamom, saj se je kar 26 otrok strinjalo s trditvijo, da je vera v nesmrtno življenje značilnost islamske vere.

Učenci so s seznama oznak izbrali tri lastnosti, ki najbolj označujejo Abduramana. Najpogosteje so izbrali oznaki *veren* in *odločen*. Lastnost *okruten* je bila na tretjem mestu, sledili sta oznaki *poduhovljen* in *moder*. Nato so si oznake po pogostosti sledile takole: *iskren*, *častihlepen*, *skrivnosten* (enako število izbir), *obseden*, *pravičen* in *junaški*. Izbrane oznake ne izkazujejo negativnega mnenja o muslimanskem drugem. Lejli so najpogosteje pripisali oznako *lepa*, sledijo pridevniki *nedolžna*, *skrivnostna* in *drugačna*. Učenci so manj pogosto izbirali oznake *ubogljiva*, *ponižna*, *neprijetna* in *spletkarska*. Tudi oznake za Lejlo ne odražajo negativnega odnosa do muslimanske književne osebe.

Naklonjenost Lejli izraža 28 odgovorov, da ni kriva za razdor zaroke med Rozamundo in Ostrovharjem. Kar 32 učencem se zdi primernejša žena za Ostrovharja kot Rozamunda. Odgovori na vprašanje, zakaj se je Lejla pokristjanila, izkazujejo spoštovanje verske raznolikosti ali sprejemanje dekličine odločitve. 21 otrok je izbralo odgovor, da je vseeno, kakšne vere je človek. Sedem učencev meni, da je bila v to prisiljena; šest otrok je zapisalo, da je vero zamenjala, ker je spoznala, da ji je bližje

krščanstvo; šest osmošolcev misli, da bi moral Ostrovrhar sprejeti njeno vero; le en učenec je izbral odgovor, da se mu to zdi prav, saj ji je to omogočilo poroko z Ostrovrharjem. Na vprašanje odprtega tipa, zakaj ni raje Ostrovrhar sprejel Lejline vere, je največ učencev pokristjanjenje Lejle povezovalo s tem, da je Ostrovrhar goreč kristjan in se mu je krščanstvo zdelo prava vera, muslimansko vero pa je zavračal; sledili so odgovori, ki Lejlino spreobrnitev pojasnjujejo s tem, da je prišla v krščansko okolje in se zato pokristjanila; nekaj odgovorov se je navezovalo na podrejeno vlogo ženske, ki naj bi sprejela vero moža; sledilo je nekaj utemeljitev, da se Ostrovrhar kot vitez ne bi mogel podrediti sovražnikom zaradi ugleda. Učenci so navajali še, da se zaljubljenca sicer ne bi mogla poročiti in da je Lejla sama ugotovila, da želi zamenjati vero.

V povezavi s pesmijo *Turjaška Rozamunda* ugotavljamo slabo poznavanje zgodovinskega ozadja turških vpadov. Osmošolci so morali pojasniti, na katere dogodke se nanašajo verzi: »Slišim, de so Bosnijaki / v sužnost gnali kristijane, / res junakom je sramota, / da jih še obklada jarem.« (Prešeren 1996: 54) Le osem učencev je pravilno pojasnilo zgodovinsko ozadje islamizacije Bosne, ki se delno vpleta v romanco.

5 Sklep

Ugotavljamo, da besedili *Turjaška Rozamunda* in *Čaša nesmrtnosti* osnovnošolcem islama ne prikazujeta v skladu s prevladujočimi trendi 19. stoletja, torej negativno. Posamezne stereotipe zaznavamo v *Turjaški Rozamundi*, a iz raziskave razberemo, da jih otroci ne ponotranjajo. Pesmi sta dobrodošlo izhodišče za obravnavo medkulturnih razlik med učenci, predvsem pa za pogovor o osnovah islamske vere. Znanje o slednji se je v raziskavi pokazalo kot pomanjkljivo predvsem v smislu nepoznavanja zgodovinskih in zemljepisnih povezav med Evropo in islamskimi državami. Vzpodbudno pa je dejstvo, da otroci izražajo toleranco do muslimanskega drugega, kot ga prikazujeta besedili.

Viri in literatura

- AŠKERC, Anton, 1946: *Zbrano delo* 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- BASKAR, Bojan, 2012: »Prvi slovenski pesnik v džamiji«: orientalizem v potopisih pesnika z imperialnega obrobja. Božidar Jezernik (ur.): *Imaginarni »Turek«*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. 127–144.
- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2005: Večkulturna mladinska književnost. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 31–41. Na spletu.
- BLAŽIČ, Milena Mileva idr., 2019: *Novi svet iz besed* 8. *Berilo za osmi razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.
- BORŠNIK, Marja, 1946: Opombe. Anton Aškerc: *Zbrano delo* 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- CIRMAN, Majda idr., 2012: *Spletaj niti domišljije*. *Berilo za osmi razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: DZS.
- JANKOVIČ ČURIČ, Mateja idr., 2015: *Slovenščina* 8. *I-učbenik za slovenščino v 8. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Na spletu.

- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka, 2019: Muslimani kot drugi v folklori in literaturi. *Edinost in dialog* LXXIV/2. 211–230. Na spletu.
- GRDINA, Igor, 2012: Žid v zrcalu slovenske književnosti. Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije v tuji književnosti: imagološko berilo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 30–38.
- HLADNIK, Miran, 1994: Turki v slovenski zgodovinski povesti. *Slavia Meridionalis* 11. 253–263. Na spletu.
- HLADNIK, Miran, 2005: Z njihovimi ženskami se poročajte ali soočanje kultur v slovenskem zgodovinskem romanu. Marko Stabej (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 41. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 11–19. Na spletu.
- HONZAK, Mojca idr., 2019: *Dober dan, življenje. Berilo 8*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KOS, Janko, 2006: *Anton Aškerc med Turki in Rusi*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2011: Razvijanje kulturne zmožnosti pri pouku slovenščine. Simona Krajnc (ur.): *Meddisciplinarnost v slovenistiki. Obdobja 30*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 271–277. Na spletu.
- KREK, Janez, METLJAK, Mira (ur.), 2011: *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Na spletu.
- KUNAVER, Vojko idr., 2011: *Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Na spletu.
- PREŠEREN, France, 1996: *Zbrano delo 1*. Ljubljana: DZS.
- SVETINA, Matija, 2012: Stališča, predsodki, stereotipi. Tone Smolej (ur.): *Podoba tujega v slovenski književnosti. Podoba Slovenije v tuji književnosti: imagološko berilo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 30–38.
- UN = POZNANOVIČ JEZERŠEK, Mojca idr., 2018: *Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Na spletu.
- VIŽINTIN, Marijanca Ajša, 2014: Model medkulturne vzgoje in izobraževanja: za uspešnejše vključevanje otrok priseljencev. *Dve domovini* 40. 71–89. Na spletu.
- VOJE, Ignacij, 1996: *Slovinci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ZAPLOTNIK, Matjaž, 2004: Motivi krsta pri Tassu in Prešernu. *Primerjalna književnost* XXVII/2. 37–59. Na spletu.
- ŽERJAL PAVLIN, Vita, 2005: Stritarjevi in Aškercjevi popotni cikli. *Slavistična revija* LIII/3. 409–426. Na spletu.